

Kindler József,
Jóska a látó és láttató
vagy^{*}
Kindler József, az írástudó látó

Mottó

„Az írástudó az, aki a megláttatást mindennapi kenyerévé tette. Megláttatni életünket, megmutatni, hogyan van, mi az igazsága, ez az írástudó feladata. Természetes, hogy ezt a feladatot csak akkor tudja teljesíteni, ha maga lát.”

Szilasi Vilmos levele Babits Mihályhoz

Nos, egy írástudóról nehéz írni. Azt a tényt, hogy Kindler József, - közelebbi ismerősei, kollegái számára csak egyszerűen Jóska, mivel a formalitásokra egyébként sem sokat adott - korunk egyik nagy írástudója, talán senki nem vonhatja kétségbe. Elég lenne csak írásainak jegyzékére tekinteni ennek megállapításához, de igazán az győződhet meg e tényről, aki olvasta is írásait. Azon szerencsések egyikének mondhatom magam, aki írásainak egy részében tevőleges szerepet kaphatott. Módom volt ugyanis közel három évtizeden keresztül „együttgondolkozni” vele, tekintve, hogy gondolataink egy része, egy bizonyos időszakban igen sok ponton találkozott. De bevezetőként azt is rögzítenem kell, hogy a közös gondolatok végső írásos formába foglalásában - írástudóként - meghatározó szerepe volt.

Kapcsolatunk kezdetén, amikor 1963-ban, kezdő villamosmérnökként az akkori BME Ipari Üzemgazdaságtan tanszékére sikerült bejutnom, három, nálam idősebb kollegával kerültem egy szobába. Ott Fügedi Tamás, Kindler József és Máriás Antal körében találtam magam friss diplomásként. Mind a hárman a maguk területén iskolateremtők voltak. Kevesen tudják, hogy a korán (1966-ban) elhunyt Fügedi Tamás a hálózettervezés (PERT, CPM) hazai meghonosítója volt, az első jegyzeteket is Ő írta erről az új témáról. Emellett azonban Ők már számos új területen dolgoztak együtt. Példaként említhető, hogy Jóska egyik első operációkutatási jegyzetének (1963!) Tamás volt a lektora. Tóni bácsi pedig az ÁKM - az akkori korszerű makrogazdasági elemzés - apostolaként tanított és adta a tanácsokat a Tervhivatalnak.

Amikor tehát én bekerültem ebbe a „válogatott”-ba, szobatársaim már maguk mögött tudták az alapozást, teljesítményük dinamikus kibontakoztatásának fázisában voltak. Ily módon a szakmai környezet számos vonatkozásban kihívás volt számomra. Egyrészt példát mutattak a végzett - mindegyikük esetében úttörő jellegű - szakmai munka színvonalát illetően, másrészt az általuk képviselt ügy iránti elkötelezettségben, de példát mutattak az oktatás iránti elkötelezettségben is. (Utóbbi azért is fontos volt számomra, mert generációkra visszamenő hagyományaim is voltak e téren, lévén pedagógus család sarja.) S végül, de nem utolsó sorban, mindhármukat az újítás, jobbtétel szándéka vezette, az új és jobb gondolatok gyakorlatba történő bevezetés szándékával. Új gondolatokkal jelentek meg, új iskolákat és ismereteket dolgoztak fel alkotó módon a honosítás szándékával, és azért hogy azokat hallgatóiknak adhassák tovább.

Egy szó mint száz, igencsak inspiráló szellemi környezetbe csöppentem. Mind ez kihívást jelentett számomra. Különösen az a tény, hogy friss diplomámmal kellett rádöbbenem

* A választást a szerkesztőkre bízom. KI

szakbarbárságomra, ami akkoriban nagyon jellemezte a műegyetemi képzést. S hiába jártam egyetemi éveim alatt is színházba, hangversenyekre, olvastam szépirodalmat is, valami hiányzott. A hiányzó többlet megszerzéséhez tőlük, s különösen Jóskától igen sok impulzust kaptam. Talán egyik legemlékezetesebb az volt, amikor 1964. elején kezembe nyomta a *Nagyvilág*-ban megjelent, a két kultúráról szóló Snow tanulmányt. Az erről folyó beszélgetések évekre kiható módon keretet kínáltak közös gondolatainknak. S ami nagyon emberi volt kapcsolatunkban, az az, hogy beszélgetéseinkben soha nem éreztem a köztünk lévő tízéves kor- és műveltségbeli különbséget. Elfogadott olyanként, amilyen voltam, s látva hiányosságaimat, finoman terelgetett a kiegyensúlyozott gondolatvilág felé.

A bizonyos területeken kialakuló gondolati közösség talán véletlennek is köszönhetően alakult ki közöttünk. Ő akkor már - az általa korábban művelt matematikai statisztika kereteiből kilépve - a problémák tágabb értelmezéséhez kereteket kínáló operációkutatással foglalkozott. Én meg hoztam magammal tanulmányaimból a rendszertechnikát. Villamosmérnökként ugyanis, már a szabályozástechnikában találkoztam a rendszertechnika koncepciójával (H. H. Goode and R. E. Machol: *Control Systems Engineering*, McGraw Hill, 1957.), ami nagyon megfogott. De ami az igazi lökést adta, az A.D. Hall: *A Methodology for Systems Engineering* (Van Nostrand, 1962.) könyve volt.

A tanszéken aztán, az előzményekből adódóan a rendszertechnikával kezdtem foglalkozni, mint olyan kerettel, amelyben kiegyensúlyozottan elhelyezhetők azok az ismeretek, amelyeket a mérnökök kapnak szakmai specifikációjuknak megfelelő képzésük során, valamint a tanszék által közvetített gazdaságiak. Hamarosan átláttam viszont azt is, hogy bár a technika jelen volt a koncepciókban, de valójában valahogy hiányzott a rendszer egy magasabb szintű értelmezése, az értelmezésből levezethető szemlélet következetes továbbvitele.

E témával foglalkozva aztán gazdasági mérnöki diplomatervem témája 1966-ra már a rendszertechnika és az annak koncepcionális keretet adó rendszerelmélet volt. A dolgozatot később doktori disszertációként is benyújtottam, illetve megvédtem.

Erre az időszakra esett két ösztöndíjas tanulmányutunk. Jóska Angliába, én Lengyelországba mentem. Közben leveleztünk. Igen értékes emlékeim között őrzöm a Jóskával Angliából folytatott levelezést. Ezek adták az utolsó, vagy meghatározó impulzust pályámhoz.

Elnézést kérve Jóskától és az olvasótól, de beidézek néhány mondatot levelezésünkből, tekintve, hogy felvetéseimre írt visszajelzései rendkívüli mértékben megerősítettek abban, hogy a téma, amin dolgozok és a megközelítés, ahogyan azt feldolgozom, időszerű és korszerű. Céлом az volt, hogy a témáról könyv is jelenjen meg.

„Azok a rendszerelméleti gondolatok, amiket Te a leveledben megpendítesz, itt széles körben is ismeretlenek és a legnagyobbnak kikiáltott fejek kutatási témái”, majd később „... a lényeg: rendszerügyben a honi kezdeményezések, abban a koncepcióban, ahogy az leveledből kitűnik, világviszonylatban is újak. Ezekre a gondolatokra itt kapnál időt, sőt kiadót is és igen megbecsülnének.” Az idézett mondatokért máig rendkívül hálás vagyok, hiszen Angliából nézve is megerősítést kaptak elképzeléseim, s a „csak így tovább!” üzenet alapján kutatásaim Jóska visszatértét követően már együttes munka keretében zajlottak.

Büszkén idézem még tőle „előléptetésemet” is, hiszen ez nála a teljes elfogadottságot jelentette, de egyben tükrözi fanyar humorát is: „... előléptetek közlegényből és magántitkárból örvezetővé és nyilvános titkárrá. Az okiratot majd előbb aláíratom Böske

havernőmmel (ez itt a királynő s összejárunk teázni a Buckingham palotában).” (a második mondatot a cenzúra/szerkesztő kihúzhatja - ha úgy gondolja)

Voltaképpen levelezésünkéből derült ki számomra először, hogy sok tudományosnak minősített elmélet formalizált leírása olyan mértékű egyszerűsítéseket takar, ami végül elfedi a valóságot, s sokszor csak a tudás látszatát kelti. A könnyen kezelhető részletek pontosnak tűnő leírása elfedi a teljes valóságot. Az öncélú formalizálás ellen később is számtalan alkalommal érvelt, de az esetek többségében az érteni-nem-akarás erősebb volt a csak a szavak szintjén megjelenő nyitottságnál, vagy a megértés szándékánál.

Az e témákról hazatérte után folytatott beszélgetések során adta kezembe a Benda-Babits: *Az írástudók árulása* című kötetet. Hasonlóan az említett Snow tanulmányhoz, ez is életre szóló úttravalóval szolgált számomra. S bár soha nem tekintettem magam „Világítótorony”-nak, munkáim során igyekeztem a legjobb tudásomnak megfelelő irányt mutatni azoknak, akik figyeltek rám.

Nincs tehát semmi különös abban, hogy közös munkáink koncepcionális keretét és alapját a rendszerszemlélet kínálta. Jóska az elformalizálódott operációkutatás kereteinek kiterjesztésével foglalkozott, jómagam a mérnöki munka tágabb probléma-kezelési keretbe helyezését tekintettem céloknak. Két, hasonló módszertani irányzat alapján kerestük a közös elveket a komplex problémák, rendszerek kezeléséhez. A közös elvek a holisztikus és interdiszciplináris problémakezelésben mutatkoztak. Az alkalmazott eljárásokban meglévő különbség annyi volt, hogy az operációkutatás meglévő nagy rendszerek operációival, a rendszertechnika pedig az ilyen bonyolult új rendszereknek a kialakításával foglalkozik. Ezek az akkoriban újrafogalmazódó vezetéstudománnyal (management science) való konvergenciát mutattak, ami azt jelentette, hogy mind az operációkutatás, mind a rendszertechnika a modern vezetéstudomány eszköze kell legyen.

Nos éppen ennek szellemében született meg első közös írásunk is az 1967. év elején *A rendszertechnika és az operációkutatás oktatása az angolszász irodalom tükrében* címmel. Ebben már mindkét módszertant a vezetéstudomány körébe soroltuk, mint olyat, ami komplex problémákkal kapcsolatos döntések megalapozását jelenti. Az irodalom és a fejlett országok tapasztalatai alapján írtuk aztán meg még 1967-ben a BME Ipari Üzemgazdaságtan Tanszékének megújítására tett javaslatunkat is *A komplex mérnökképzés néhány elvi problémájáról* című tanulmányunkban, amelyet a tanszéki vitát követően is sokszor idéztek, de a benne foglaltakat akkor a vezetés nem fogadta el, s csak évtizedekkel később - már távolból - láhattuk részlegesen megvalósulni a Műegyetemen. Ez a kezdeményezés két vonalon élt tovább, amelyekre az időrend szerint térek vissza.

Az értetlenkedés, a szellemi inercia azonban nem csak a tanszéken, vagy a Műszaki Egyetemen hatott, annak jelenlétét módunk volt követni még néhány évtizeden keresztül, sőt bizonyos vonatkozásokban még napjainkban is - de erről is majd később.

A hatvanas évek második felében, rendszeres látogatói voltunk az operációkutatók országos konferenciáinak. Ez a közösség látszott akkoriban a legalkalmasabbnak az általunk képviselt gondolatok befogadására. Tévedtünk. Talán éppen a veszprémi konferencián, 1967-ben hangzott el egy rövid, de nagyon frappáns szópárbaj Prékopa András matematikus, az operációkutatás hazai vezéralakja és Jóska között. Amikor kifogásoltuk, hogy korunk már túlhaladta a tisztán matematikai modellekre épülő operációkutatási alkalmazásokat, Prékopa professzor szenvedélyesen kitorve felszólított bennünket, hogy - hasonlaltal élve - ha zenélni

akarunk, ne törjük össze a hegedűt! Igen, természetesen nem akarjuk - volt Jóska higgadt válasza - csak a helyzet az, hogy esetünkben nem szóló szonátáról, hanem zenekari műről van szó, amit nem lehet egyetlen hangszeren előadni. Ennyit az akkori hazai interdiszciplinaritásról.

Ezzel szemben várakozást felülmúló sikeres fogadtatásban részesült az 1969-ben megjelent (majd két évre rá második kiadást is megélt) *Rendszerelmélet* című válogatott tanulmánygyűjteményünk (KJK), amit Jóskával együtt írt előszavunk vezetett be. Ezt követte 1973-ban - ugyancsak közös bevezetőnkkel - a *Rendszerkutatás* című kötet (KJK). Az első kötet 1969. évi megjelenését követően aztán gyorsan követték egymást az események.

A rendszerelmélet népszerűsítésének keretében könyvismertetőket jelentettünk meg, de fontosnak tartottuk a tudományos ismeretterjesztést is. Két tanulmányunk is megjelent a *Természet Világa* folyóiratban, mindkettő „nyitott előadásban”, azaz kérdések összefüggésében. Az első *Az egységes tudomány felé?*, a második a *Mit ér az EGÉSZ?* címet viselte.

Jóska különös gondot fordított arra, hogy aki akarja értse meg a számok, szimbólumok dolgok, vagy tulajdonságaikhoz rendelésének szabályait és ismerje meg korlátjait is. Az ismeretterjesztés keretében hívta fel a figyelmet - többek között - három, e témakörhöz kapcsolódó legfontosabb munkára: a Miller féle mágikus 7 ± 2 számra, Stevens mérési skálakezelési szabályaira, valamint Churchman dolgozatára, amely arra irányította a figyelmet, hogy *Miért mérünk?* (Utóbbi az Ő fordításában vált elsőként magyarul olvasható formában hozzáférhetővé.)

A hazai operációkutatás tehát - be kellett látnunk - zsákutcát jelentett számunkra. Új befogadó közösséget, szervezetet kellett tehát keresnünk, mert saját, önálló intézmény létrehozásában nem volt reális gondolkodni. Ekkor kerestük meg a Neumann János Számítógéptudományi Társaságot, ahol már csíráiban megjelent a kapitalista áltudománynak minősülő kibernetika. Ennek a szakosztálynak a védőernyője alatt rendeztük meg 1970-ben az első Rendszerelméleti ankétot. A kétnapos rendezvény sikere adta aztán meg az alapot a Társaságon belül a Rendszerelméleti Szakosztály létrehozásához, ami aztán igen eredményesen működött a téma akadémiai elfogadtatásáig. (Az ankéton Jóska már *Rendszerelmélet a döntések elméletében* címmel tartotta előadását, s ettől kezdve szakmai irányultsága fokozatosan „döntés-orientálttá” vált.)

Az NJSZT égisze alatt három évente három rendszerelméleti konferenciát rendeztünk Sopronban. Az elsőre 1973-ban került sor. Sopronra azért esett választásunk, mert időközben a szomszédban, az ausztriai Laxenburgban jött létre a kelet-nyugati együttműködés egyik fontos intézménye, a Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelméleti Intézet (IIASA). A hely választásának előnyét már az első alkalommal érzékeltük, amikor az első konferencia egyik bevezető előadást F. de P. Hanika, az Osztrák Kibernetikai Társaság alelnöke tartotta. A másik bevezető előadást Szentágothai János akadémikus tartotta, ami egyben a rendszerelmélet témájának „akadémiai belépőjét” is jelentette.

Szentágothai professzor több alkalommal is hivatkozott Kindler József előadására, illetve korábban megjelent dolgozatára, ami a komplexitás megértésével és a kezelésére vonatkozó törekvésekkel foglalkozott, „kiemelve Kindler megállapításait a komplex rendszerek dekomponálásáról.” (*Magyar Tudomány* 1973. 11. szám)

Közben - 1971-ben - az egyetemről átmentem az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetébe. Ezt követően együttműködésünk intenzitása és így közös munkáink száma is csökkent. Munkáimat azonban továbbra is áthatotta az a szellemiség, amelyet a közös munkák során tehettem magamévá. Így amikor kezdeményezésünkre és közreműködésünkkel megalakult az MTA Rendszerkutatói komplex bizottsága, annak Jóska is tagja volt, illetve az itt folyó munkák nyomán elindítottuk az Akadémiai kiadó gondozásában megjelenő *Rendszerkutatói tanulmányok* sorozatát, ott a szerkesztő bizottságban is tag volt. A sorozat egyik kötetének - a *Kockázat és társadalom* címűnek - indító tanulmányát - *A kockázat döntéseméleti megközelítése* - is Ő írta.

A racionális szereplőkre épülő modellek korlátjaira, és az azokat kiegészítő, vagy helyettesítő megoldásokra még két jelentősebb munkában együtt mutattunk rá. Ezek közül az első az 1982-ben megjelent *Korlátozott racionalitás* című Herbert Simon válogatásunk (KJK), és a kötethez írt *Bevezetőnk* volt, a másik egy IIASA-ban rendezett nemzetközi szeminárium háttéranyaga, amiből aztán a Pergamon Press kiadásában kötet is megjelent *Rethinking the Process of Operational Research and Systems Analysis* címen. A paradigma-váltás igényét és szükségességét így módunk volt másokkal, nemzetközi szinten is megvitatott módon is, a hozzánk hasonlóan gondolkozó résztvevőkkel egyetértésben kifejezésre juttatnunk.

A hetvenes évek végén újabb munkahelyváltás következett. Az OMFB REI igazgatója lettem. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnál kezdeményezéseimre 1978-ban létrejött Rendszerelemzési Iroda (REI) munkáját is meghatározták a pályakezdés évei és a Jóskával való együttműködésben kristályosodó gondolatok. Egyrészt a REI keretein belül tovább folyt a rendszerszemléletű együttgondolkodás, másrészt szinte iskolává nőtte ki magát az az irányzat, amit a rendszerelemzés és döntés-előkészítés keretei kínáltak. Ebben az összefüggésben az iskolateremtés multiplikátor hatása érvényesült, hiszen egy olyan szervezet jött létre, amelyben mind a rendszerszemléletet, mind a döntéseméletet és alkalmazásait is képviselő munkatársak dolgoztak, majd vitték tovább a közös gondolatokat..

Az iskolateremtés multiplikátor hatása érhető tetten abban is, hogy a REI-ben dolgozott Paprika Zita, aki ma a Corvinus Egyetem Döntésemélet tanszékének vezetője, valamint a hasonló című tankönyv szerzője, Vecsenyi János, aki e kötetben maga is közre adja emlékeit a Jóskától tanultakat illetően, s végül de nem utolsó sorban Vári Anna, aki már 1981-ben Magyarországra hozta egy konferenciára a döntésemélet egyik irányzatának (SPUDM) jeles nemzetközi képviselőit. A nyolcvanas években a Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézeten túl, ennek a szakmai közösségnek a tagjaival alakult ki a legszorosabb együttműködésünk.

Ami a komplex problémákról való együttgondolkodást illeti, arra legyen példa az 1986-ban a REI által szervezett s annak helyiségeiben helyet adó, *A korszerű kiegészítő technológiák helye és szerepe Magyarországon* sejtelmes fedőnevű szeminárium, illetve előadásorozat. (A „technológiák” szó az OMFB és a szalonképesség miatt került a címbe.) A szeminárium keretében számos, a paradigma- és rendszerváltáshoz kapcsolódó témát dolgoztunk fel, amelyek sora társadalmi szerepvállalástól, az ökológiai tudat alakulásán át, a gazdaság-etikai kérdésekig terjedtek. (Az összejövetelek iránt élénk érdeklődést mutattak az akkor a „figyelésért” felelős illetékes szervek is.) A szeminárium résztvevői és előadói között - Jóska mellett - mára már nagyon jól ismert személyek jelentek meg. Itt a teljesség igénye nélkül csak néhányat említek: Kodolányi Gyula, Persányi Miklós, Sólyom László, Szabó Máté, Zsolnai László, hogy csak a legismertebbekről essék szó.

Erre az időszakra esett Jóska - valamiért mára feledésbe merült - szerintem a döntéseméleti alapokat politikai szintre emelő, mérőföldkönek tekinthető munkája. Módszertani irányítása mellett, egy hollandiai program miatt POLANO néven ismertté vált amerikai (Rand Corporation) koncepcionális keretben készült el ugyanis a Bős-Nagymaros vízlépcsőrendszer döntési alternatíváit a maga komplexitásában elemző és összefoglaló tanulmány. A munka eredményei beépültek az MTA ad hoc bizottságának jelentésébe. Az elvégzett, POLANO típusú döntési helyzet bemutatása a képviselők tájékoztatását szolgálta, s megalapozta az Országgyűlés 1989. október 31-i döntését. Ebben került rögzítésre, hogy Magyarország véglegesen felhagy a nagymarosi duzzasztó és erőmű építésével. E munka kapcsán is a megláttatást tartotta fontosnak. (A POLANO eljárást részletesen ismerteti *A rendszerelemzés kézikönyve* - OMFB-SKV, Budapest, 1986.)

Nem tűnik túlzott spekulációnak, bár a részleteket nem ismerem, ha feltételezem, hogy Jóska környezetvédelmi miniszteri posztjal történő „megkínálásához” ez a munka is jelentősen hozzájárult. Mint tudjuk, Jóska nem foglalta el a miniszteri széket, mivel ’nem óhajtott miniszter lenni’.

A nyolcvanas években két ágon fejlődött tovább az 1967-ben vakvágányra futott a komplex mérnökképzéssel foglalkozó tanulmányunk, amelyben a vezetéstudomány művelését és oktatását kezdeményeztük. 1982-ben megjelent a *Közgazdasági Szemle*-ben a Kindler-Kiss-Máriás szerzői hármas *A vezetés-szervezés oktatásáról* című írása. Ennek alapján kezdeményezte Bihari Mihály (a későbbi alkotmánybírósi elnök), aki akkor a Művelődési Minisztérium Egyetemi és főiskolai főosztályát vezette, a vezetési ismeretek graduális oktatásának helyzetéről szóló elemzést, kérve a képzés korszerűsítésére kidolgozott javaslatokat. A szerzők által előterjesztett javaslat alapján Korcsog András államtitkár felkérte az OMFB REI-t, hogy az MM és az OMFB közös finanszírozásával készítsen elemző tanulmányt a témáról.

A tanulmányt a szerzők - mások mellett Chikán Attila, Tamás Pál, Zsolnay László közreműködésével - elkészítették, s a megrendelő kérésére a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanácsa elé bocsátották vitára. Nagy bukás volt. A tanács ugyanis gyakorlatilag lesöpörte az asztalról munkánk eredményét. Így utólag visszatekintve úgy mérlegelhetjük az akkori helyzetet, hogy megelőztük korunkat. Sem az elemzést, sem a javaslatokat nem tudták elfogadni. A képviselt koncepció és a javasolt szervezeti változások nem illeszkedtek az akkori ideológiába és érdekstruktúrába. Az is lehet, hogy rosszul mértük fel hallgatóságunk befogadóképességét.

A vázolt fogadtatással szemben - és ez a másik vonal - 1984-ben - Horányi Özséb közreműködésének eredményeképpen - gyakorlatilag meghívást kaptam az Iparművészeti Főiskolára azzal, hogy szervezzem meg a Design manager képzést. A többek között Jóskával közösen lefektetett alapokra építve ez meg is történt, s a főiskola Menedzserképző Intézete adta az első hivatalos postgraduális „menedzser diplomát” Magyarországon. (Csak érdekességként: a korábban jelzett inercia érvényesülésére példaként érdemes megjegyezni, hogy 25 év kellett ahhoz, hogy 2009. októberében első alkalommal adják át a Design Manager díjat.)

További kényszerű „szervezetfejlesztés” eredményeként 1989-ben jött létre az újabb ötvözesi kísérlet a DASY Döntés- és Rendszerelemző Kft. formájában. Kényszerű volt abban az értelemben, hogy a REI annak idején a Marjai elvtárs által elrendelt államigazgatási

racionalizálásnak esett áldozatául. Ötvözési kísérlet jellegét pedig az elnevezés is tükrözi. (A társaságnak alapító többségi tulajdonosa és ügyvezető igazgatója voltam 2009. áprilisáig.)

A társaság működésének első időszakában még volt kapcsolatom Jóskaival, s ennek keretében fejlesztettük ki a környezeti hatásvizsgálatok strukturálását elősegítő Leopold matrix, valamint a többtényezős csoportos döntéseket támogató számítógépes eszközöket. A programokból néhányat értékesítettünk, de ezekkel a fejlesztésekkel - talán megint a kor szellemiségét kissé megelőző módon - sajnos nem értünk el átütő sikert.

A kilencvenes évek elejével közös történetünk, s együttműködésünk ezzel és akkor megszakadt, de bennem a közel harminc év maradandó nyomokat hagyott, s szellemében továbbélt. Jóska írásaiban nyomon követhető, hogy egyrészt folytatta a döntéseméleti munkákat, másrészt érdeklődése fokozottabban a környezetvédelem irányába fordult, majd később a gazdasági élet etikai összefüggései érdekelték inkább. Én a környezetvédelmi informatika és a rendszerszemléletű szervezetfejlesztés terén dolgoztam tovább. Utóbbi területen a rendszerszemléletet számos vonatkozásban magán viselő franchise vállalkozási forma hazai körülmények között szinte teljesen új ismeretanyagának honosításában és terjesztésében vettem részt. Itt, mint a vállalkozói érdekképviselői szervezet alapító főtítkára „kiélhettem” generációs örökségem a társadalmi méretű pedagógusi tevékenységben.

Visszatekintve, és ha iskolateremtőben gondolkozunk, akkor Kindler József, Jóska több iskolát is alapított, vagy ha mindent egynek veszünk, akkor a komplexitás kezelésének egyik iskoláját, amely komplexitásnak számos arcát mutatja be írásaiban, a „két kultúra” közelítésére való törekvés szellemében. Ugyanakkor megállapítható, hogy az a szakmai konzervativizmus, ami a 40-50 évvel ezelőtti időszakot jellemezte ma is jelen van, s a szinte ugyanazon koncepciók, eszmék ütközése, ütköztetése napjainkban is folytatódik.

A jelenlétre példa: elmentem, s meghallgattam, hogy a volt BME-n miről szól ma a vezetéstudomány, amit a divatnak megfelelően mi is MBA-nak nevezünk. Meglepetéssel hallgattam a kizárólag racionális döntéshozóra épülő Nobel-díjas közgazdasági elméleteket, s amikor az egyik előadót megkérdeztem, vajon ismeri-e az ugyancsak Nobel-díjas közgazdász, Herbert Simont, és munkásságát a korlátozott racionalitásról, bizony a válasz nemleges volt.

Az ütközésre is számos példa említhető: a racionális bolondoktól (rational fools - *The Economist*, 2009. július 16.) a tudás látszatát keltő modelleket kritizáló Csaba László munkájáig (*Crisis in Economics?* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.), hogy csak a legutóbbi időből vegyünk példákat. A szellemi inercia tehát ugyancsak jelentős.

Befejezésként: „a politika nem nekem való” - nyilatkozta Kindler József a *Kovács* című folyóiratnak, miniszteri székkal történt megkínálása kapcsán. Tudta, hogy azon a szinten már nem s ugyanakkor - a politikai hierarchia tulajdonságából adódóan - még nem őrizhető meg integritása. Nos ezért választottam mottóként az írástudók árulásáról folyó korabeli vita egyik részletét. Nem akart áruló írástudóvá válni, akinek a látását elhomályosítják a politikában elkerülhetetlen kompromisszumok és ezért már a láttatás lehetősége sem adatik igazán meg neki.

Velem sok mindent megláttatott, amiért köszönet illeti.

Kiss István